

1. *Єфіменко О. Я.* Історія українського народу. – Х., 1922. 2. *Замлинський В.* Запорізька Січ // Мала енциклопедія етнодержавознавства. – К., 1996. 3. Нарис з історії українського державотворення / С. Грабовський, С. Ставряні, Л. Шкляр. – К., 1996. 4. *Піторак Г. П.* Походження українців, росіян, білорусів та їхніх мов. – К., 2004. 5. *Салтовський О.* Концепції української державності в історії вітчизняної політичної думки (від витоків до по-

чатку ХХ сторіччя). – К., 2002. 6. *Усенко І., Чехович В.* Мала енциклопедія етнодержавознавства. – К., 1996. 7. *Федорів С.* Вічова спадщина стародавньої Русі // Хроніка – 2000. – Вип. 27–28. – К., 1998. – С. 59–60. 8. *Чапа-ла В. Г.* Народовладдя, демократія, самоврядування – співвідношення понять // Вісник академії правових наук України. – 2006. – № 1 (44). – С. 37–43. 9. *Яковенко Н.* Нарис з історії середньовічної та ранньомодерної України. – К., 2006.

Катерина Савич

Метаморфози роз'єднаності як визначальної ментальної риси українців

Автор статті розглядає ментальні риси українців, які у відповідних умовах нівелиють почуття національної солідарності та сприяють роз'єднаності спільноти.

Author of the article examines the mental lines of Ukrainians, which in the specific condition level the sense of national solidarity and promote to disconnect of community.

«Ментальність (від лат. mens (mentis) спосіб мислення, склад душі) – характеристика специфіки сприйняття та тлумачення світу в системі духовного життя того чи іншого народу, нації, соціальних суб'єктів, що уособлюються певними соціокультурними феноменами» [3, 369]. Оскільки під ментальністю розуміють «стійкі структури духовного життя, які утворюють певний “рамковий формат” сприйняття світу і визначають той чи інший спосіб дії» [3, 370], то вона не тільки репрезентує «константи життєвих настанов і моделей поведінки, емоцій, налаштувань та культурних традицій певних соціумів», але й «втілює свого роду “партитуру” нормальних життєвих сценаріїв, що забезпечують відтворення етнопсихологічної та соціокультурної специфіки певних соціумів» [3, 369].

Дослідженню української ментальності, української вдачі, «української душі» були присвячені праці багатьох вчених (Г. Ващенко, М. Грушевський, М. Костомаров, О. Кульчицький, В. Липинський, Ю. Липа, М. Максимович, І. Мірчук, І. Огієнко, м. Онацький, І. Рибчин, Б. Цимбалістий, Д. Чижевський, П. Феденко, М. Шлемкевич, В. Янів, Я. Ярема та ін.).

В ході історичних подій український менталітет зазнав відчутних метаморфоз. Перш за все, варто зазначити його мінливість, рухливість, зважаючи на те, що впродовж століть український етнос втрачав і відновлював свою еліту, втрачав і відновлював свою єдність. Він то звужувався, то розширювався в географічному, демографічному, політичному, соціальному, духовному просторах. І кожного разу це спричиняло певні зміни його ментальності.

Є всі підстави вважати, що індивідуалізм як ментальна риса етносу призводить до виникнення багатьох похідних позитивних рис. Але коли етноментальний індивідуалізм починає поставати як явище надмірне, то це негативно позначається й на самому етнічному менталітеті. В українстві, зокрема, це призвело до появи такої риси, як роз'єднаність. Зрозуміло, що внаслідок цього страждання українського народу тільки збільшилися. Проте, варто наголосити, що кожна українська душа безпосередньо причетна до «вибору» народом своєї історичної долі, адже «ворог» може ховатися не лише ззовні, але й всередині нас.

Постає питання: чи дійсно є в українців психологічна єдність? Чи є в них майже інстинктивна готовність підтримувати представників свого етносу за будь-яких умов, як це можна спостерігати, наприклад, серед євреїв? Чи завжди здатні українці підпорядковувати власні інтереси, інтереси родини та друзів інтересам етнічного цілого?

А чи притаманне більшості українських етнофорів «відчуття єдиної родини»? Тут варто не розрізняти свою належність до певного етносу як однієї з його частинок. Це радше вміння вмістити в себе весь «свій» етнос, уболівати й радіти за нього, мов за себе, це – неспроможність зрадити його, не зрадивши себе, це – сприйняття етнічної смерті свого народу як втрати особистої душевної наснаги до повноцінного життя, до всебічного самовиявлення, тобто до значною мірою несвідомого прагнення екстеріоризувати, стверджувати й увічнювати «свій» етнос у будь-якій формі творчості.

Без цього життя перетворюється на існування, на постійне пристосовництво, а то й доростає до прагнення здійснювати нелюдські вчинки. Бо хворий дух ще живий, а душа вже померла, відійшла геть [1].

В. Янів, наприклад, вважає, що чуття єдності в українців немає, є щось протилежне. А саме таке, що «успіх іншого – сусіда, товариша, знайомого – не сповнює нас радістю, що наш земляк до чогось доходить, але радше заздрістю, і звідти бажання знецінити чуже досягнення, звідти: критиканство, яке доходить до нешляхетного стягання вниз, «зрівнялівки» на найнижчого» [2].

Коли мова йде про заздрість, про напіввороже ставлення до найближчого сусіда як про ментально-типову ознаку українського етносу, то тут, мабуть, простежується етностереотипний міф, або зведене в абсолюті індивідуально-суб'єктивне уявлення, або ж свідоме перекручення дійсності. Адже зловісна заздрість – явище досить поширене й серед інших етносів, а тому вона не може розглядатися як притаманна тільки українству. Радше можна говорити про моральну недосконалість значної кількості сьогоденного людства взагалі.

Проблему роз'єднання українства не можна спрощувати, пояснюючи її лише надлишком в українській ментальності такої загальнолюдської слабкості, як заздрість. Не можна цю проблему пояснювати також і соціально-класовими протиріччями як такими, що притаманні переважно українству.

Попри все, єдина етнічна ментальність формується, існує, і зберігається. Зрозуміло, через протиріччя. Отже, утворюючи ідеал українства (як і будь-якої етнічності взагалі), треба не забувати про його суперечливу сутність. Адже етнос – явище соціальне і водночас варіативне, йому притаманний увесь спектр соціальних ускладнень. І навіть перед лицем зовнішньої небезпеки представники одного й того самого етносу, тобто однакової менталь-

ності, нерідко діяли не однаково. Пояснення цьому – невідомі процеси нашої психіки, що виникають завдяки дії зовнішніх чинників.

Тут дуже важливо дослідити, за яких умов етнос зберігається й продовжує існувати, незважаючи на всі нищівні тенденції, а за яких – повністю руйнується й зникає. Що ж стосується безпосередньо українського етносу, то, оскільки він таки зберігся, доцільно досліджувати саме перший аспект дилеми. При цьому особливий інтерес викликає питання про те, як соціальні протиріччя співвідносяться з існуванням єдиної етноментальності.

Шукаючи відповідь на це питання, можна припустити, що роз'єднаність як етноментальну рису українства не слід пояснювати ні загальнопоширеною серед людей заздрістю, ні не менш поширеною соціально-класовою розколотістю розвинених суспільств, яким є, зрозуміло, й українське суспільство.

Хибними й навіть небезпечними є намагання ідеалізувати та романтизувати українську ментальність, бо їй притаманні й такі небажані крайнощі позитивного, якими неодноразово користувалися вороги українського народу.

Від самого початку теоретично неспроможним був намір «змішати меншість, яка керує політичною партією й виступає від імені пролетаріату, із самим пролетаріатом». Та й практично історія довела, коли буржуазія виявилася здатною діяти не тільки у власних інтересах, а й в інтересах

усього суспільства, прагнучи загальної злагоди, то партії, які виступали від імені пролетаріату, діяли не лише проти інтересів суспільства, але й проти інтересів пролетаріату також.

Класова солідарність на практиці виявилася солідарністю ненависті, війни, соціальної руйнації. Соціально-політична та ідеологічна нетерпимість, національний нігілізм, теоретичний догматизм, духовне гноблення сформували людину з комплексом меншовартості. Перш за все, – у царині матеріального виробництва.

Але коли великі людські групи будь-якого етносу спонтанно або скеровано опиняються у стані імпульсивності або підвищеного збудження, то перед нами – натовп, де немає вже ні індивідуальності, ні її інтелектуальності. Перемагає несвідоме, дійове, агресивно-руйнівне несвідоме.

Отже, немає етносів із злочинною ментальністю, є злочинні поведирі, якими, зокрема, й були більшовицькі лідери. Що стосується українського народу, то, навіть маючи таку ментальну ознаку, як роз'єднаність, він завжди був «сплячим вулканом», а тому був страшним для своїх пригноблених. Незважаючи ні на що, українство зберегло свою етнічну самоідентичність і зараз формує одну з найчисельніших націй Європи.

1. Етнос і соціум / Відп. ред. Б. В. Попов. – К., 1993. 2. Степико М. Буття етносу: витоки, сучасність, перспективи (філософсько-методологічний аналіз). – К., 1998. 3. Філософський енциклопедичний словник. – К., 2002.

Людмила Сорочук

Етнопедагогіка як феномен національно-культурного самовираження українців

У статті розглядається проблема виховання та навчання молоді в сучасних умовах. Вагомим є те, що національна система освіти повинна базуватися на традиціях народної педагогіки, які виробились нашими предками впродовж століть. Досліджуючи культурне надбання нашого народу в усіх його виявах переконаємося, що етнопедагогіка є феноменальним надбанням й самобутнім національно-культурним самовираженням українців.

In the article the problems of education and study of young people in modern conditions are examined. Major point is that the national system of education must be based on traditions of folk pedagogy, which were produced by our ancestors during ages. Researching cultural acquisition of our people in all their displays, we make sure, that ethno-pedagogy is phenomenal acquisition, original national and cultural self-expression of Ukrainians.

Виховання та навчання молодого покоління є одним із найважливіших завдань суспільства. Великий пласт знань про світ і людину, моральні й етичні цінності, які виробили українці протягом віків, знайшли своє відображення в етнокультурі, народних традиціях і обрядах, усній поетичній творчості, народних ремеслах. Усе це і є невичерпним джерелом народної педагогіки. Великий педагог К. Ушинський, досліджуючи українську етнопедагогіку, зауважив, що «виховання, створене самим народом і побудоване на народних основах, має ту виховну силу, якої нема в найкращих системах, побудованих на абстрактних ідеях або запозичених в іншого народу... У кожного народу своя особлива національна система виховання» [18, 102]. Тому національною педагогікою для української національної школи є українська народна педагогіка, творена нашим народом упродовж його багатовікової історії, а відродження етнопедагогіки, традицій родинного виховання у навчанні дітей стало насущною потребою нашого часу.

У зв'язку з цим найважливішим завданням у справі розбудови національної школи, як зазначають сучасні українські дослідниці етнопедагогіки Г. Кіт та Г. Тарасенко,

є «оновлення змісту освіти, внесення в нього докорінних змін; щоб успішно це зробити, треба насамперед повернути цілісний науковий зміст таким вихідним поняттям, як “народність школи”, “національна школа”, “національна система виховання»» [5, 9].

Сучасний навчально-виховний заклад повинен своїм змістом і духом бути підпорядкований самобутній природі української дитини, потребам забезпечення її духовно-морального й інтелектуального розвитку, повністю відповідати інтересам батьків та українського народу.

Але для того, щоб українська школа стала справді національною, вона має базуватися на українській педагогіці, на українській національній системі виховання, адже виховний вплив народної педагогіки на формування особистості дуже вагомий. Саме тому наші діти сприймають інформацію про культуру й історію нашої держави природно і просто. Засвоєння молоддю національних традицій, системи знань з рідної мови, фольклору запобігає бездуховності та моральному збідненню. Хотілося б наголосити, що запорукою справжнього національного виховання є створення ситуації, коли навчальний матеріал є